

ZWIERZĘTA W WYBRANYCH APOKRYFACH STAREGO I NOWEGO TESTAMENTU

Monika Wąchocka, wachocka.monika@gmail.com
 Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
 ul. Kanonicza 9, 31-002 Kraków

STRESZCZENIE

Apokryfy nie przynoszą licznych tekstów o zwierzętach, jednak pokazują ich rolę i sposób myślenia o nich chrześcijan starożytnych. Zwierzęta mogą się nawrócić, a także utracić swą drapieżną naturę. W dziejach apostołów znajdują się opowiadania o cudach dokonanych względem zwierząt, którymi apostołowie posługują się w swojej misji. O ile w *Biblii* treści cechują się powagą, o tyle w apokryfach nie brak fantastycznych cudów i magicznych sytuacji typowych dla tej literatury. Konieczne jest rozważenie tych opowiadań w kontekście ówczesnych pojęć, panujących w czasie i środowisku.

Słowa kluczowe: apokryfy Starego i Nowego Testamentu, zwierzęta w apokryfach, Dzieje Apostolskie

ABSTRACT

The Apocrypha does not bring many texts about animals, but show their role and the way you think about them among Christians of the ancients. Pets can convert as well as lose his raging nature. In the acts of the Apostles are the stories about the wonders of the animal, which the Apostles speak in his mission. As far as content in the Bible have seriousness, in the Apocrypha no shortage of fantastic miracles and magical situation typical for this literature. It is necessary to consider these stories in the context of contemporary concepts, prevailing at the time and the environment.

Key words: Apocrypha of the Old and New Testaments, animals in the Apocrypha, Acts of Apostles

WSTĘP

Nazwą „literatura apokryficzna” objęte są pisma o treści religijnej, które powstały w judaizmie za czasów Jezusa Chrystusa oraz we wczesnym chrześcijaństwie, ale nie weszły do kanonu ksiąg natchnionych. Rozwój apokryfów miał miejsce głównie w II i III w., jednak postawały one aż do okresu średniowiecza. Literatura apokryficzna związana jest z tematyką biblijną, wyrosła w nurcie teologii – najczęściej judeochrześcijańskiej. Apokryfy powstały jako odpowiedź na potrzebę wyjaśniania i uzupełniania utworów kanonicznych, w których pewne treści były bądź niezrozumiałe, bądź zupełnie pominięte. Wybrana część tradycji pozostawała pilnie strzeżona i zachowana pod kontrolą Kościoła, odczytywana w czasie liturgii, a także przekazywana w katechezie. Te teksty, które zostały uznane za kanoniczne i natchnione nie stanowiły jednak całości tradycji o Jezusie Chrystusie. Istniały inne tradycje, przekazywane ustnie, które stopniowo przekształcały się i wprowadzały do chrześcijańskiego nauczania również elementy miejscowych tradycji i mitologii. Ze względu na fakt, że w judaizmie teologię przekazywano na sposób narracyjny i obrazowy, taką też formę przyjęła literatura apokryficzna¹.

Izraelici byli ludem pasterskim, w życiu którego zwierzęta stanowiły element środowiska, w którym lud ten żył i pracował. Na tej podstawie zwierzęta i liczne odniesienia do nich znajdują się w świętych księgach ludu Izraela oraz chrześcijaństwa, które wyrosło na tymże gruncie. Odniesienia do zwierząt pojawiają się w apokryfach nie tak powszechnie, jak ma to miejsce w *Biblii*. W apokryfach zwierzęta odgrywają też inną rolę. Przystają być naturalnym tłem dla wydarzeń, stają się natomiast ich głównymi bohaterami. Są adresatami fantastycznych lub wręcz magicznych cudów albo pełnią funkcję posłańców.

Omówione poniżej przykłady obecności zwierząt w apokryfach zostały wybrane przede wszystkim z opracowań ks. prof. dr hab. Marka Starowieyskiego oraz ks. prof. dr hab. Ryszarda Rubinkiewicza. Celem niniejszego artykułu jest przedstawianie obecności zwierząt w literaturze apokryficznej *Starego i Nowego Testamentu*.

¹ R. Rubinkiewicz, *Wprowadzenie do apokryfów Starego Testamentu*, Lublin 1987, s. 11.

Apokryfy Starego Testamentu

Najbogatszym źródłem odniesień do zwierząt spośród apokryfów *Starego Testamentu* są te teksty, które odpowiadają biblijnej *Księdze Rodzaju*. Są to *Opowiadania o Adamie i Ewie*, *Księga Jubileuszów*, *słowiańska Księga Henocha* oraz *IV Księga Ezdrasza*. Przedstawiają one kolejno stworzenie zwierząt, nadanie im nazw, kuszenie Ewy przez węża, a także skutki grzechu pierwszych rodziców (takie jak utrata zdolności mowy czy niszczycielska moc dzikich zwierząt).

Apokryficzne *Opowiadania o Adamie i Ewie* stanowią poszerzenie i rozbudowę pierwszych rozdziałów *Biblii*. Wersja łacińska nosi tytuł *Vita Adae et Evae (Życie Adama i Ewy)*, grecka natomiast, będąca krótszą formą – *Apokalipsa Mojżesza* lub *Pokuta Adama*. Zachowała się ona również w przekładzie na język słowiański oraz w wersji ormiańskiej. Jest to zbiór opowiadań o losach pierwszych rodziców po wygnaniu ich z Raju².

W greckiej wersji tego apokryfu znajduje się między innymi dialog Ewy i jej syna Seta z dzikim zwierzęciem, które w przekładzie A. Troniny³ określone jest mianem bestii i szatana, a u M. Starowiejskiego – lampartem⁴. Zwierzę to – według tekstu apokryfu – napadło na Seta i zraniło go. W zaistniałej sytuacji wywiązał się dialog pomiędzy Ewą a dzikim zwierzęciem. Ewa zarzuciła bestii atakowanie i niszczenie Bożego Obrazu, jakim jest człowiek. W odpowiedzi jednak padło stwierdzenie: „Zaprawdę, nasze zuchwalstwo ma w tobie przyczynę, bo przykład wyszedł od ciebie! Jakże śmiałaś otworzyć usta, by spożyć owoc, którego Bóg zakazał ci jeść! Wówczas zmieniła się całkowicie nasza natura!”⁵.

Powyższe opowiadanie stanowi jedną z form wyjaśnienia przyczyny agresji dzikich zwierząt. Tekst ten wyraża tezę, że dzikość ta jest skutkiem nieposłuszeństwa Ewy w Raju. Nie jest to jednak jedyna zmiana, jaka dotknęła zwierzęcą naturę.

W *Księdze Jubileuszów*, znanej również pod tytułem *Mała Księga Rodzaju*, przedstawione są dzieje Izraela od stworzenia świata do nadania Prawa na Synaju⁶. W odniesieniu do zwierząt tekst apokryfu biegnie niemal równoległe do treści opisanej w *Księdze Rodzaju* z tą różnicą, że nazwanie zwierząt jest procesem, który zajął Adamowi pięć dni. Każdego dnia nadawał on nazwy kolejnym rodzajom zwierząt. Podobnie jak w *Biblii*, wąż skusił Ewę do przekroczenia ustaleń danych przez Boga, jednak na skutek wypędzenia stworzenia z Raju zwierzęta utraciły dar porozumiewania się z człowiekiem jednym językiem⁷.

Opowiadanie to jest ciekawym przykładem próby wyjaśnienia różnic panujących pomiędzy naturą ludzką a zwierzęcą. Nie znajdujemy tu opisu bezpośrednio odnoszącego się do sposobu stworzenia ludzi i zwierząt. Wybrzmiewa tu jednak oskarżenie o zburzenie pierwotnej harmonii panującej w naturze.

Kolejnym apokryfem wspominającym o zwierzętach jest *Księga Henocha słowiańska*.

Stanowi ona świadectwo przyjęcia wartości płynących z judaizmu oraz prób pogodzenia biblijnego opisu stworzenia świata z ówczesną wiedzą⁸. W apokryfie tym znajdują się między innymi liczne pouczenia etyczne, w tym również dotyczące należytego traktowania zwierząt. Przedstawione są one w formie wezwania i przestrogi przed złym postępowaniem. Zwierzęta stworzone przez Boga Adam uczynił bytami niższymi od siebie. Ze względu na całkowite posłuszeństwo człowiekowi stały się one niemymi. Dla dusz zwierząt istnieje stosowne miejsce i nie będą sądzone, gdyż podlegają człowiekowi. Niemniej jednak dusze zwierząt biorą udział w oskarżeniu duszy ludzkiej⁹.

Fragment ten akcentuje kilka istotnych kwestii. Po pierwsze – stwierdza, że zwierzęta mają duszę. Po drugie – zaznacza, że dla tych dusz wyznaczone jest „jedno tylko miejsce i jedna zagroda i jedno pastwisko”. Po trzecie – podkreśla, że sposób traktowania zwierząt przez człowieka ma wpływ na sąd nad jego duszą.

Formy zwierzęce w apokryfach zostały również wykorzystane do przedstawienia treści symbolicznych, głównie dotyczących nadejścia Mesjasza. Przykładem jest tu *IV Księga Ezdrasza*, *Apokalipsa Eliasza*, *etiopska Księga Henocha* czy *Księgi Sybillińskie*.

IV Księga Ezdrasza składa się z opisu siedmiu wizji proroka. Wizję piątą¹⁰ stanowi alegoria ukazująca obraz przyszłego świata. Orzeł wychodzący z morza jest tu symbolem imperium rzymskiego, które zostanie poddane Mesjaszowi przedstawionemu w postaci lwa¹¹. Również w *Apokalipsie Eliasza* znajduje się opis króla pokoju, który będzie biegł po morzu jak

2 S. Mędała, *Wprowadzenie do literatury międzytestamentalnej*, Kraków 1994, s. 222.

3 *Pokuta Adama*, [w:] R. Rubinkiewicz (red.), *Apokryfy Starego Testamentu*, Warszawa 1999, s. 33.

4 M. Starowiejski, *Zapytaj zwierząt, poucz, czyli opowiadania wczesnochrześcijańskich pisarzy o zwierzętach*, Kraków 2014, s. 33.

5 *Pokuta Adama*, [w:] dz. cyt., s. 33.

6 S. Mędała, dz. cyt., s. 239.

7 *Księga Jubileuszów*, [w:] R. Rubinkiewicz (red.), dz. cyt., s. 269.

8 S. Mędała, dz. cyt., s. 138.

9 *Księga Henocha słowiańska*, [w:] R. Rubinkiewicz (red.), dz. cyt., s. 209.

10 S. Mędała, dz. cyt., s. 151.

11 *IV Księga Ezdrasza*, [w:] R. Rubinkiewicz (red.), dz. cyt., s. 372-373.

ryczący lew. Pokona on i zabije króla z północy, a Izraelowi przywróci pokój i uczci jego kapłanów¹².

Jeden z najszerzych obrazów zwierząt występuje w *Księdze Henocha etiopskiej*, a dokładnie w jej części IV, zwanej również *Księgą Snów* lub *Apokalipsą zwierząt*. Znajduje się w niej alegoryczna historia opisująca wydarzenia od stworzenia świata do czasów machabejskich. Henoch przedstawia w niej swojemu synowi zoomorficzne wizje dotyczące życia Adama i jego potomków, potopu, upadku aniołów czy nadejścia Mesjasza¹³.

W *Księgach Sybillińskich* zwierzęta są wymienione kilkakrotnie, najczęściej jako obraz zagrożenia płynącego od zwierząt dzikich. Bóg przedstawiony jest jako Stwórca i Władca wszelkiego stworzenia, który karze lub błogosławi zarówno ludziom, jak i zwierzętom. W dniu sądu, również zwierzęta będą wezwane do oddania hołdu Bogu Nieśmiertelnemu. Wizja czasów przyszłych w *Księgach Sybillińskich* przedstawiona jest podobnie do opisu przyjścia Mesjasza w biblijnej *Księdze Izajasza*¹⁴. Zgodnie z treścią obu tekstów, dzięki zwierzęta przebywają razem trzodą, nie wyrządzając nikomu krzywdy¹⁵.

W *syryjskiej Apokalipsie Barucha* orzeł pełni rolę posłańca. Otrzymał on od Barucha list do przekazania pokoleniom izraelskim, w których opisane są wizje proroka. W momencie wysłania orła Baruch przypomina mu, jaką rolę pełniły inne ptaki w historii biblijnej: gołąb przyniósł Noemu gałązkę oliwki, kruki dały Eliaszowi pożywienie, a Salomon posiadał ptaka na swoje usługi. Zachęca go tym samym do gorliwej służby w roli doręczyciela listu¹⁶.

Istnieją również inne niekanoniczne utwory nawiązujące do Starego Testamentu, w których zostały wspomniane zwierzęta. Są to jednak nieliczne wzmianki o zwierzętach, gdyż teksty te mają na celu wyjaśnienie lub uwypuklenie teologicznych treści.

Narodzinom Teracha, opisanym również w *Biblii*, w *Księdze Jubileuszów*, towarzyszy plaga wron i innych ptaków, które pochłonęły zboże przeznaczony na zasiew oraz wszelkie owoce. W apokryfie *Józef i Asenet* wspomniane są psy obdarowane przez Asenet pokarmami składanymi na ołtarzach bożków¹⁷. W *Żywotach proroków* opisana jest śmierć proroka Joela rozdartego przez lwa¹⁸. W *Testamencie Zabulona* znajduje się natomiast wezwanie i zachęta do miłosierdzia i litości zarówno względem ludzi, jak i zwierząt¹⁹.

APOKRYFY NOWEGO TESTAMENTU

Apokryf *Dzieciństwo Pana* tradycyjnie nazywany jest *Ewangelią dzieciństwa Ps. Tomasza*. Utwór ten powstał w II lub III w., prawdopodobnie w środowisku gnostycko-dokeckim, a następnie podlegał bardzo licznym zmianom. W tekście tym znajdują się liczne opisy cudów²⁰ dokonanych przez Jezusa w wieku od 5 do 12 lat, które wykazują jego niezwykłą wiedzę lub moc. Cuda przedstawione w apokryfie na ogół posiadają bajeczną treść, co nie zmienia faktu, że bywają również okrutne. Młody Jezus przedstawiony jest niejednokrotnie w negatywnym świetle, jako dziecko kapryśne, aroganckie, złośliwe czy nawet groźne dla otoczenia²¹. W celu ukazania swojej wiedzy i mocy Jezus wykorzystuje również zwierzęta.

Pierwszym opisanym w apokryfie cudem dokonany przez pięcioletniego Jezusa jest ożywienie dwunastu glinianych figurek przedstawiających ptaki. Wbrew szabatonowi Jezus wykonał figurki w glinie, za co został skarcony przez Józefa. Jezus, słysząc te słowa, zaklaskał w dłonie i sprawił, że ptaki odleciały. Ożywieniem solonej ryby trzyletni Jezus wzbudził tak wielki lęk wśród mieszkańców, że uznali go za czarownika i wypędzili wraz z rodziną ze swych domów. W innym przypadku Jezus zamienił dzieci w świnię. Apokryf nie przedstawia motywów, dla których taki akt miał miejsce. Gdy jednak Jezus przeszkodził nauczycielowi w prowadzeniu zajęć, wykorzystując do tego stado wróbla – został wypędzony z miasta wraz ze swoją matką²².

12 *Apokalipsa Eliasza*, [w:] R. Rubinkiewicz (red.), dz. cyt., s. 116-117.

13 S. Mędała, dz. cyt., s. 134.

14 „Wtedy wilk zamieszka wraz z barankiem, pantera z kozłkiem razem leżeć będą, cielę i lew paść się będą społem i mały chłopiec będzie je poganiał. Krowa i niedźwiedzica przestawać będą przyjaźnie, młode ich razem będą legaty. Lew też jak wół będzie jadł słomę. Niemowlę igrać będzie na norze kobry, dziecko włoży swą rękę do kryjówki żmii”, *Iz 11*, 6-8. Wszystkie cytaty biblijne pochodzą z: *Pismo święte Starego i Nowego Testamentu*, Zespół Biblistów Polskich z inicjatywy Benedyktynów Tynieckich (oprac.), Poznań-Warszawa 1980.

15 *Księga Izajasza*, [w:] R. Rubinkiewicz (red.), dz. cyt., s. 370.

16 *Syryjska Apokalipsa Barucha*, [w:] R. Rubinkiewicz (red.), dz. cyt., s. 437.

17 *Józef i Asenet*, [w:] R. Rubinkiewicz (red.), dz. cyt., s. 12.

18 *Żywoty proroków*, [w:] R. Rubinkiewicz (red.), dz. cyt., s. 26.

19 *Testament Zabulona*, [w:] R. Rubinkiewicz (red.), dz. cyt., s. 64.

20 Cudem określone są tu niecodziennego zjawiska lub zdarzenia, które trudno wyjaśnić przez odwołanie do przyczyn naturalnych, utożsamiane są natomiast z ingerencją Boga.

21 H. Langhammer, *Apokryfy Nowego Testamentu*, Katowice 1989, s. 33-34.

22 *Dzieciństwo Pana, Ewangelia Tomasza*, [w:] M. Starowiejski (red.), *Apokryfy Nowego Testamentu*, T. 1, cz. 1, Kraków 2003, s. 389, 398-399.

Podobne cuda zostały przedstawione w *Ewangelii Dzieciństwa arabskiej*. Część apokryfu zawiera zasadniczo materiał oryginalny, choć znajdują się w nim nieco złagodzone elementy wspólne z *Ewangelią dzieciństwa Ps. Tomasza*. Również tutaj znajduje się opis ożywienia glinianych figurek zwierzęcych, ale również opisy przemiany zwierząt w ludzi oraz ludzi w zwierzęta. Pierwszym z cudów dokonanych przez Jezusa jest uzdrowienie człowieka przemienionego w muła. Na mężczyznę został rzucony urok przez zazdrosne kobiety mieszkające razem z nim we wsi. Jezus na prośbę swojej matki uwolnił człowieka od zwierzęcej postaci. Jest jednak i druga strona uczynków Jezusa. Przemienił on w młode kozły chłopców, którzy nie chcieli się z nim bawić. Na skutek przerażenia i błagań miejscowych kobiet Jezus zlitował się i odmienił los młodzieńców, przywracając im ludzką postać²³. M. Starowieyski uważa, że opisane w apokryfie cuda o wydźwięku negatywnym mają na celu zwrócenie szczególnej uwagi na moc Bożą (czy wręcz olśnienie nią człowieka), natomiast H. Langkammer przypuszcza, że są one świadectwem wielkości i boskości Jezusa²⁴.

Ewangelia Pseudo-Mateusza jest przykładem opowiadania, w którym wszelkie napotkane przez Jezusa zwierzęta oddają mu pokłon. Są to wół i osioł przebywające w stajni w której zostało położone Dzieciątko, a także dzikie zwierzęta, takie jak lwy, lamparty czy wilki. Okazały one cześć i posłuszeństwo Jezusowi w drodze Świętej Rodziny do Egiptu, a ponadto stały się łagodne i nikomu nie czyniły krzywdy²⁵.

W *Ewangelii Pseudo-Mateusza* oraz *Protoewangelii Jakuba* przedstawiona jest modlitwa Anny, która, widząc ptasie gniazdo, rozpacza nad swą bezpłodnością. W modlitwie stwierdza, że nawet bezrozumne, dzikie zwierzęta, ptactwo i ryby są płodne i mają potomstwo. Bóg wysłuchawszy jej modlitw sprawił, że Anna została matką Maryi²⁶. Natomiast według świadectwa Józefa, w momencie narodzin Jezusa w bezruchu zamarł cały kosmos, zwierzęta i ludzie przestali się poruszać, ptaki zatrzymały się w locie, by po chwili powrócić do swoich naturalnych czynności²⁷.

Ciekawym przykładem obecności zwierząt w apokryfach Nowego Testamentu jest motyw koguta, występujący w *Księdze koguta etiopskiej*, a także w niektórych rękopisach *Ewangelii Nikodema*²⁸ czy *Księdze zmartwychwstania Jezusa-Chrystusa autorstwa Apostoła Bartłomieja*²⁹. Opisane w nich wydarzenia są wyjątkowo fantastyczne. W *Księdze koguta etiopskiej*, Jezus przywraca życie upieczonemu kogutowi leżącemu na półmisku, a ponadto nakazuje mu śledzić Judasza i przekazać Apostołom wszelkie zdobyte informacje. Do realizacji tego celu ptak otrzymał dar mowy, zaś po zakończonej misji został wysłany do nieba na tysiąc lat³⁰. Wskrzeszenie piezonego koguta ma miejsce również w *Księdze zmartwychwstania Jezusa-Chrystusa autorstwa Apostoła Bartłomieja*. Wydarzenie to miało udowodnić Apostołowi Maciejowi prawdę o zmartwychwstaniu. W *Ewangelii Nikodema* żona Judasza stwierdziła, że prędzej zapieje kogut pieczony na rożnie, niż zmartwychwstanie Chrystus. Na te słowa – według przekazu – kogut zaczął pisać i machać skrzydłami³¹.

Oprócz grupy tekstów obejmujących wydarzenia z życia Jezusa, istnieje grupa apokryfów przedstawiających dzieje apostołów z udziałem zwierząt. Również i te opowiadania obfitują w baśniowe i fantastyczne wydarzenia, a spektakularne cuda i posługi zwierząt mają udowodnić prawdziwość głoszonej przez apostołów nauki.

Biblijna przypowieść o wielbłądzie przechodzącym przez ucho igielne³² znalazła swoje odbicie w *Dziejach świętych Apostołów Piotra i Andrzeja*. Apostołowie Piotr i Andrzej na skutek głoszonej nauki i dokonywanych cudów popadli w konflikt z bogaczem Onezyforem. Nie chciał on bowiem wyrzec się majątku i rodziny, by móc dokonywać takich cudów jak apostołowie. Aby udowodnić bogaczowi jak istotne jest wyrzeczenie się dóbr ziemskich, Piotr nakazał wielbłądowi przejść przez ucho igielne. Powiększyło się ono do tego stopnia, że zwierzę mogło bez trudu przez nie przejść. Ponieważ Onezyfor nadal niedowierzał głoszonej nauce, a nawet podejrzewał, że apostołowie są czarnoksiężnikami, test z igielnym uchem został powtórzony z kobietą jadącą na wielbłądzie³³.

Wyjątkowy cud z udziałem dzikiego zwierzęcia zrelacjonował Paweł w swoich *Dziejach*. W drodze do Jerycha Paweł wraz z towarzyszącymi mu kobietami spotkał lwa. W czasie odmawianej przez podróżników modlitwy lew położył się u stóp Pawła i przemówił ludzkim głosem, prosząc o chrzest. Apostoł – pomimo lęku i zdumienia – udzielił sakramentu.

23 *Ewangelia dzieciństwa arabska*, [w:] M. Starowieyski (red.), dz. cyt., s. 425.

24 *Dzieciństwo Pana, Ewangelia Tomasza*, [w:] dz. cyt., T. 1, s. 388; H. Langkammer, *Apokryfy Nowego Testamentu*, Katowice 1989, s. 34.

25 *Ewangelia Pseudo-Mateusza*, [w:] M. Starowieyski (red.), dz. cyt., T. 1, s. 310-312.

26 *Protoewangelia Jakuba*, [w:] M. Starowieyski (red.), dz. cyt., T. 1, s. 270.

27 Tamże, s. 283.

28 *Ewangelia Nikodema*, [w:] M. Starowieyski (red.), dz. cyt., T. 1, s. 667.

29 *Księga zmartwychwstania Jezusa-Chrystusa autorstwa Apostoła Bartłomieja*, [w:] M. Starowieyski (red.), dz. cyt., T. 1, s. 667.

30 M. Starowieyski, *Zapytaj...*, dz. cyt., s. 195-198.

31 M. Starowieyski, *Teksty do poznania legendy Judasza*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 2004, nr XVII, s. 65-88.

32 „Jeszcze raz wam powiadam: Łatwiej jest wielbłądowi przejść przez ucho igielne niż bogatemu wejść do królestwa niebieskiego”, *Mt 19,24* dz. cyt.

33 *Dziejach świętych Apostołów Piotra i Andrzeja*, [w:] M. Starowieyski (red.), dz. cyt., T. 1, s. 276-278.

Opowiadanie o tym wydarzeniu spotkało się z niewiarą mieszkańców Efezu, którzy postanowili wydać Pawła na pożarcie dzikim zwierzętom w trakcie zbliżających się igrzysk. Jednak lew, który został wypuszczony w tym celu, okazał się ochrzczony. Zwierzę wymieniło więc z Pawłem pozdrowienia i – jak podaje tekst apokryfu – łaską Boga zostali uwolnieni ze stadionu³⁴.

Podobny cud o nawróceniu dzikiego zwierzęcia podają *Dzieje Apostoła Filipa*. Lampart poczuł skruchę z powodu porażenia koziołka do tego stopnia, że zrezygnował z myśli o pożarciu swojej ofiary. Stało się to na skutek prośby koziołka, by lampart porzucił dzikość i stał się łagodny. Koziołek został uzdrowiony, a na skutek modlitwy Filipa, zwierzęta otrzymały „serca ludzkie” i zostały towarzyszami apostołów. Z czasem otrzymały również ludzki wygląd i błogosławiły Boga³⁵. W apokryfie tym często występują również smoki i węże, nad którymi apostoł zwycięża mocą Bożą, zmuszając je do odejścia, lub budowy świątyni³⁶.

Tekst *Dziejów Piotra* przedstawia między innymi podróż apostoła do Rzymu, której celem było zlikwidowanie zamieszania, jakie wywołała w tamtejszych wspólnotach chrześcijańskich działalność Szymona Maga. W wydarzeniu tym rolę poślanca pomiędzy Piotrem a Szymonem Magiem pełnił pies, który otrzymał do tego celu dar mowy. Pies po wykonaniu misji zakończył swój żywot. W celu uwiarygodnienia swojego nauczania Piotr dokonał również cudu wskrzeszenia suszonego śledzia³⁷.

W *Dziejach Apostoła Judy Tomasza* na pomoc apostołowi dwukrotnie przychodzą osły, obdarzone darem mowy. Pomagają one Tomaszowi dotrzeć do celu podróży, pełnią rolę mediatorów z niewiernymi, a nawet wypędzają złego ducha³⁸. Apostoła Jan rozmawia z pchłami w zajezdzie i trzyma oswojoną kuropatwę³⁹, a święty Mateusz uwalnia miasto od smoków⁴⁰.

Juda Tadeusz poskramia natomiast dwie tygrysy, które uciekły z klatek, i stanowiły zagrożenie w okolicy. Na skutek interwencji Judy Tadeusza pozbawione swojej dzikiej i agresywnej natury wróciły do klatek. Znamienne są tu słowa, które wypowiedział apostoł: „Słuchajcie wy wszyscy, synowie ludzcy, uczynieni na obraz Boży, którym Bóg dał rozum, pamięć i mądrość, rozważcie przykład tych dzikich bestii, które wprawdzie nie są łagodne, ale usłyszawszy imię Pana Jezusa Chrystusa przemieniły się w jagnięta. Ludzie natomiast są tak uparci, że nie chcą zrozumieć, że nie są bogami bałwany zrobione ze złota lub srebra, puste wewnątrz wyrobione wedle woli ludzkiej, wyrzeźbione z kamienia lub drzewa. Zapominacie jednak o Bogu, który was stworzył, który daje wam deszcz z nieba, chleb z ziemi, a wino i olej z gałązek drzewa”⁴¹.

ZAKOŃCZENIE

Zwierzęta odgrywają dużą rolę w *Starym i Nowym Testamencie*, stąd nie brakuje ich również w apokryfach obydwu Testamentów. O ile jednak w *Biblii* opisy nacechowane są powagą, o tyle w apokryfach nie brak fantastycznych wydarzeń i magicznych sytuacji typowych dla tej literatury. Konieczne jest rozważenie tych opowiadań w kontekście ówczesnych pojęć, panujących w czasie i środowisku, w którym dany apokryf powstawał.

Apokryfy Starego Testamentu nawiązują do grzechu pierwszych rodziców i jego skutków. Spowodował on, że zwierzęta stały się dzikie i agresywne, a także utraciły zdolność porozumiewania się z ludźmi wspólną mową. Wyrażona jest również wiara, że w czasach mesjańskich pierwotny ład zostanie przywrócony.

W apokryficznych dziejach apostołów znajdują się opowiadania o cudach dokonanych względem zwierząt, którymi apostołowie posługują się w swoich misyjnych dziełach. Po grzechu pierworodnym zaczęły być nieposłuszne, dzikie i pozbawione mowy. W spotkaniach z apostołami tracą swoją naturę, ponownie stają się łagodne i posłuszne, otrzymują specjalne dary – takie jak mowa czy ludzkie serca. Cuda te uwiarygodniają natomiast naukę apostołów i są gwarantem jej prawdziwości i skuteczności. Pewne elementy pozostają jednak trudne do wyjaśnienia, jak na przykład chrzest przyjmowany przez zwierzęta czy moment, w którym, stają się one podobne do ludzi.

Apokryfy nie przynoszą licznych tekstów o zwierzętach, jednak pokazują ich rolę i sposób myślenia o nich wśród chrześcijan starożytnych.

34 *Dzieje Pawła*, [w:] M. Starowieyski (red.), dz. cyt., T. 1, s. 435 i 440.

35 *Greckie Dzieje Apostoła Filipa*, [w:] M. Starowieyski (red.), dz. cyt., T. 2, s. 800 i 809-810.

36 *Greckie Dzieje Apostoła Filipa*, [w:] M. Starowieyski (red.), dz. cyt., T. 2, s. 805.

37 *Dzieje Piotra*, [w:] M. Starowieyski (red.), dz. cyt., T. 1, s. 496 i 499-500.

38 *Dzieje Apostoła Judy Tomasza*, [w:] M. Starowieyski (red.), dz. cyt., T. 2, s. 613 i 632-639.

39 *Dzieje Jana*, [w:] M. Starowieyski (red.), dz. cyt., T. 2, s. 320 i 334.

40 *Łacińskie Męczeństwo Apostoła św. Mateusza*, [w:] M. Starowieyski (red.), dz. cyt., T. 2, s. 978 i n.

41 *Łacińskie Męczeństwo św. Szymona i Judy*, [w:] M. Starowieyski (red.), dz. cyt., T. 2, s. 1009.

BIBLIOGRAFIA:

- [1] *Pismo święte Starego i Nowego Testamentu*, oprac., Zespół Biblistów Polskich z inicjatywy Benedyktynów Tynieckich, Poznań - Warszawa 1980.
- [2] Rubinkiewicz R. (red.), *Apokryfy Starego Testamentu*, Warszawa 1999.
- [3] Rubinkiewicz R. (red.), *Apokryfy Starego Testamentu*, T. 1, cz. 1, Kraków 2003.
- [4] Rubinkiewicz R. (red.), *Apokryfy Starego Testamentu*, T. 2, cz. 1, Kraków 2003.
- [5] Rubinkiewicz R. (red.), *Apokryfy Starego Testamentu*, T. 2, cz. 2, Kraków 2003.
- [6] Starowieyski M. (red.), *Apokryfy Nowego Testamentu*, T. 1, cz. 1, Kraków 2003.
- [7] Starowieyski M. (red.), *Apokryfy Nowego Testamentu*, T. 2, cz. 1, Kraków 2007.
- [8] Starowieyski M. (red.), *Apokryfy Nowego Testamentu*, T. 2, cz. 2, Kraków 2007.
- [9] Langkammer H., *Apokryfy Nowego Testamentu*, Katowice 1989.
- [10] Mędała S., *Wprowadzenie do literatury międzytestamentalnej*, Lublin 1994.
- [11] Rubinkiewicz R., *Wprowadzenie do Apokryfów Starego testamentu*, Lublin 1994.
- [12] Starowieyski M., *Teksty do poznania legendy Judasza*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 2004.
- [13] Starowieyski M., *Zapytaj zwierząt, pouczą czyli opowiadania wczesnochrześcijańskich pisarzy o zwierzętach*, Kraków 2014.